

Štěpán, Ludvík

Polské pohledy na ruskou a lužickosrbskou literaturu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2003, vol. 52, iss. X6, pp. 195-197

ISBN 80-210-3086-0

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103344>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

rů; jinak řečeno: spatřoval bych v nich více starých diskursů, více tradice, méně postmoderních zvrátů. Ale jinak je jubilantčino dílo vskutku velkou syntézou, která tak trochu paradoxně, tedy proti vůli autora dokládá, že doba velkých narácí – ani v literární vědě – ještě neminula.

Emil Tokarz napsal úvodní studii k jubileu Haliny Janaszek–Ivaničkové v jejím „festschriftu“: najdeme v něm analýzu i bibliografii, je to svazek vskutku imponující manifestující, jak si Poláci váží svých velkých lidí – na rozdíl od našich úředních autorit (takový sborník by u nás asi neměl ani nositel Nobelovy ceny, neboť by na něj nebyly peníze – ledaže by si jej zaplatil sám). Sborník přesně reflektuje jubilantčiny odborné zájmy: najdeme v něm metodologické kontemplace, mj. Douwe Fokkema, Tibora Žilky, Hany Voisine-Jechové, Libora Pavery, Zorana Konstantinoviče, Miloše Zelenky, Krystyny Kardyni-Pelikánové, Juliana Kornhausera aj. V kapitole *Nové rozumění textu a problémy překladu* se objeví např. jméno Jozefa Hviščice, Marty Pančíkové aj., v genologické partii najdeme studie Antonína Měšťana, Františka Všetického, Józefa Zarka, Viery Žemberové, v oddíle *Gesto – znak – jazyk* se mimo jiné prezentují Roberto Donato, Zbigniew Russek nebo Emil Tokarz. Témata jsou to široká a často divergentní, ale problémy, které jsou traktovány, jsou zásadní, zejména v prvním oddíle. Chtělo by se napsat, že obě knihy jsou více než důstojným vyvrcholením jednoho badatelského díla, kdyby jubilantka neoplývala energií a novými úvahami a projekty. Mnoha ljeta!

Podobně iniciativní je další jubilant, jemuž jeho kolegové věnovali reprezentativní svazek. Eugeniusz Czaplewicz je dnes již klasikem polonistiky a literární teorie, pamětníci si připomenou jeho spis *Poetyka pragmatyczna* ze 70. let. První část jeho „festschriftu“ se zaměřuje na jeho oblíbený dialog, kam přispěli mj. Lubomír Plesník, Naum Lejderman, Danuta Ulicka, Edward Kasperki aj., druhá se jmenuje příznačně *Komparatistika* a objevují se tu studie autora těchto řádků a Miloše Zelenky, Jeleny Cybenko nebo Eleonory Solovej, o kresech a emigraci pojednává třetí oddíl se studii Kazimierze Bartoszyńského nebo Mariana Stępienie a umění prózy obsažené v posledním čtvrtém oddíle reprezentují např. Manfred Schmeling nebo Zofia Mitosek; je tu však ještě suplementum v podobě pozdravů a bibliografie. Jubilantova energie je zárukou, že se z jeho dílny dočkáme dalších brilantních studií, snad i syntézy o Michailu Bachtinovi.

Na těchto reprezentativních, snad až příliš monumentálních sbornících oceňuji zejména propojování různých, zdánlivě odlehlých oblastí: literárněvědná slavistika se v jejich pracích ocitá v epicentru dění; v Polsku to již dávno dokázali, u nás se o to zatím s jistými úspěchy snažíme.

Ivo Pospíšil

POLSKÉ POHLEDY NA RUSKOU A LUŽICKOSRBSKOU LITERATURU

Izabela Kowalska-Paszt: *Proza niefikcjonalna trzeciej fali emigracji rosyjskiej. Model typologiczny. Rozprawy i studia Uniwersytetu Szczecińskiego t. 388, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001, 212 s.*

W kręgu Krabata. Szkice o Juriju Brězanie, literaturze, kulturze i językach lużyckich (red. Józef Zarek). *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego nr 2037, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002, 138 s.*

Monografie štětínské badatelky **Izabely Kowalské-Paszt**, která je její habilitační prací, přináší tematiku, která není zase tak frekventovaná, i když zejména od počátku 90. let 20. století jí věnují rusisté (domácí i zahraniční) dostatek zájmu. V případě práce štětínské autorky jde o nekonvenční pohled na třetí vlnu ruské emigrace, která je ohraničena lety 1967–1990, jejíž tvůrci výrazně obohatali proud emigrační ruské literatury a dali mnohé impulsy oběma domácím oběhům (literatuře oficiální, ale zejména nonkonformní literatuře samizdatové startující počátkem šedesátých let). Kowalska-Paszt se zaměřila na *non-fiction* prózu, snaží se naznačit její typologizaci z hlediska formy a výsledky své systemizace dokumentuje obsahově-formálními rozborů konkrétních děl.

Autorka v úvodu přináší výčet ruských emigrantů-spisovatelů, jak jej pořídil německý rusista **Wolfgang Kasack**, který zahajuje **Valerij Tarsis**, jeden ze zakladatelů ruského samizdatu, redaktor nelegálního časopisu *Skify*, a charakterizuje pozornost, jež jim a jejich tvorbě věnovali do 90. let autoři v zahraničí. Rovněž zdůvodňuje, proč se zabývá tvorbou non-fiction: právě ona (ve formě reportáže, memoárů, autobiografie, skici, zápisku, eseje nebo deníku) se v důsledku velkých civilizačních katastrof stala dominantní a způsobila konec tradiční opozice literatura – dokument. Při vytvoření systematizace takto specifické prózy pak v první části **Kowalska-Paszt** navázala na **M. Czermińskou** a **R. Zimanda** a rozdělila ji na prózu *autobiografickou, dokumentární, silvickou a esejistickou*.

Autobiografická próza je prezentována na příkladu typických děl, jako jsou kniha o literárně politických poměrech *Bodalsja těljonok s dubom* (1975) **Alexandra Solženicyna**, autobiografické vyprávění *Generalnaja repetičija* (vzniklo 1973, ale vyšlo až v knize *Ja vernus... 1993* v Moskvě) básníka a dramatika **Alexandra Galiče** nebo text *Ivaňkiada, ili rasskaz o vselenii pisatelja Vojnoviča v novuju kvartiru* (vyšlo 1989 v časopise *Družba narodov*) **Vladimira Vojnoviče**, navazující na klasické poemy a spojující synkreticky strukturu prózy dokumentární a satirické. Autorka si rovněž všimla autobiografických próz ruských disidentů – vzpomínek na dobu před uvězněním v roce 1965, vyšetřování a pobyt v moskevských vězeních a cestu na Sibiř *Něželanoje putěčestvije v Sibir* (New York 1970) tragicky zesnulého dramatika, prozaika, publicisty a historika **Andreje Almarika** a referenční autobiografie s polymorfní žánrovou kompozicí *I vozraščajetsja vjetěr* (New York 1978) **Vladimira Bukovského**, organizátora demokratické opozice v SSSR. Do této kategorie prózy zařadila autorka také první díl kaleidoskopických vzpomínek na mládí z tetralogie (*Chranit' vječno*, 1–2, 1975, *Utoli moja pječali*, 3, 1981, a *My žili v Moskvje*, 4, 1990, všechny SRN) **Lva Kopjeleva**, spisovatele, publicisty a germanisty, a knihu rozhovorů *Dialogi s Josifom Brodskim* (vedené v 80. letech, vydané Moskva 1998) muzikologa a kulturologa a kulturologa **Salomona Volkova**.

Dokumentární prózu **I. Kowalska-Paszt** představuje na třech příkladech. Prvním je světově proslulý románový dokument, spíše montáž různorodých textů *Archipelag GULAG. Opyt chudožestvjennoho ussledovanija* (poprvé v Paříži 1973, celek 1–3, Moskva 1989) **Alexandra Solženicyna**, druhým dokument *Dělo No. 34840* (vyšel v časopise *Znamja* 1993/12) **Vladimira Vojnoviče** o „atentátu“ sovětské tajné policie v roce 1975 spáchaného na něm, třetím pak kniha *Izmjennik No. 1, ili Vozněsenije Pavlika Morozova* (psaná tajně v letech 1980–84 a vydaná v Londýně 1988) **Jurije Družnikova**, prozaika, dramatika a literárního historika, text označovaný někdy jako paradokument, jímž autor vyšetřuje pravdivost mýtu o Pavlíku Morozovovi.

Silvickou prózu autorka charakterizuje pouze na jedné knize – *Golos iz chora* (vznikala 1966–71, vyšla 1973 v Londýně) autora písničho pod pseudonymem **Abram Těrc**, tedy **Andreje Siňavského** (autor byl v roce 1966 s **J. Danielem** obviněn z protisovětské agitace a odsouzen k sedmi letům v gulagu – tento proces byl jedním ze signálů ke startu disidentského hnutí v tehdejší SSSR – a po propuštění 1973 emigroval do Francie, kde se stal neformálním vůdcem liberálního křídla třetí vlny ruské emigrace). Jde o texty na pomezí literárních a paraliterárních struktur s výraznou silvickou strukturou a autotematismem, stylově se blíží ke grotesknímu či magickému realismu.

Esejistickou prózu **I. Kowalska-Paszt** demonstruje na esejistice **J. Brodského**, **A. Těrc** a **V. Někrasova**. Nejvíce místa věnuje **Josifu Brodskému**, nositeli Nobelovy ceny za literaturu z roku 1987, tedy jeho esejistickým textům, které vznikaly od poloviny 70. let, když spisovatel 1971 odjel do zahraničí a usadil se nakonec v USA. Rozvrstňuje eseje podle tematiky a analyzuje zejména eseje o estetice a ruské literatuře. Z esejistiky už vzpomínaného **Abrama Těrc** si autorka všimá jeho metaforických esejů, které rovněž často korespondují s ruskou literaturou. Zvláštní místo v této souvislosti patří tvorbě **Viktora Někrasova**, jehož emigrační anabáze začala ostrou kritikou a sledováním autora po zveřejnění črty o Americe *Po obe storony okeana* (1962) a vyvrcholila v roce 1974, kdy mu policie při domovní prohlídce zabavila všechny knihy a rukopisy a donutila ho emigrovat do Francie. Do popředí se dostává především jeho polymorfní vypravěčský text s esejistickou strukturou *Zapisky zevaki* (1975), v němž spojovacím prvkem autobiograficky exponovaného epického toku (s mnoha digresními vsuvkami a intertextově pojímanými, často citačními segmenty) jsou memoárově laděné reminiscence na dětství.

Domnívám se, že I. Kowalska-Paszt se na zkoumanou tematiku požívala (především typologicky) sice ve shodě s autory, z nichž vychází a něž navazuje, nicméně při rozboru konkrétních děl se projevil její osobitý pohled, který včlenil analyzovaná díla do kontextu emigrační literatury i jiných národních literatur (polské, ukrajinské a české). Autorka si uvědomila, že nestačí akcentovat paradigma političnosti, ale spíše daná díla chápat v horizontu jejich intelektuálního náboje, který spojoval všechny tvůrce, jež se v emigraci ocitli.

Sborník studií *W kręgu Krabata. Szkice o Juriju Bręzanie, literaturze, kulturze i językach lużyckich* vyšel, jak připomíná jeho redaktor Józef Zarek, ze dvou symposií, jež uskutečnily Ústav slovanské filologie Slezské univerzity v Katovicích a Společnost přátel Lužic ze stejného města (*Łużyce i Łużyczanie we współczesnej rzeczywistości*, 1966, a *Łużyczanie we współczesnej Europie. Język, świadomość, kultura*, 1998). Iniciátorem akcí byl nedávno zesnulý básník, prozaik, překladatel a kritik **Bolesław Lubosz** (1928–2001), který svou studií o rozvoji lužické prózy po druhé světové války sborník otevírá.

Hoďné příspěvků je však věnováno Juriji Bręzanovi, jednomu z největších lužickosrbských prozaiků. Připomínají ho ve svých příspěvcích Lubosz, **K. Włodarz** (Katovice), **W. A. Motorny** a **A. L. Tatarenko** (Lvov), **J. Zarek**, **I. Mroczek** (oba Katovice) a **L. Hajnec** (Lipsko). Vitalistické poezie J. Lajnerta si všímá **K. Włodarz**, lužické kultury z perspektivy časopisu Česko-lužický věstník **I. Mroczek**, místo lužické literatury v sjednoceném Německu hledá **Ch. Prunitsch** (Budyšín). **E. Siatkowska** (Varšava) analyzuje pohled na vlast viděný H. Zejlerem a J. Bręzanem, jazyk v lužických textech zkoumají **J. Zieniukowa** (Katovice), na základě starých hornolužických novin, a **E. Wrocławska** (Varšava), z hlediska sociolingvistických aspektů.

Druhá část sborníku je vzpomínková. Katovická badatelka **G. B. Szewczyk** si všímá „lužických“ sbírek svého otce Wilhelma Szewczyka (1916–1991), **Anna Car** (Katovice) pojednala o lužické problematice na stránkách časopisu *Poglądy* a v nejnovějších slezských publikacích, **A. Widera** (Katovice) vzpomněl na před časem zesnulého lužického prozaika, básníka a překladatele Antona Nawku a **G. B. Szewczyk** sborník uzavírá vzpomínkou na B. Lubosze, velkého přítele Lužických Srbů a překladatele lužickosrbské literatury do polštiny.

Ludvík Štěpán

HLUBINNÝ PRŮŘEZ TŘEMI JIHOSLOVANSKÝMI LITERATURAMI A JEDEN EUFEMISMUS

V objeti řeky (sestavil, úvod a slovník zastoupených autorů napsal Ivan Dorovský, doslov napsal Miroslav Šicel, přel. Vlasta Burmazová, Ivan Dorovský, Eva Halbichová, Lubomír Klímek, Pavel Krejčí, Stanislava Macoszková, Marek Neubauer, Petr Stehlík, Lucie Svozilová), Brno – Boskovice 2002.

Malá krabička (sestavil Mihajlo Pantić, který napsal i doslov, slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský, přel: Ivan Dorovský, Lubomír Klímek a Petr Stehlík), Brno – Boskovice 2002.

Tajemná komnata. Antologie makedonské moderní povídky (sestavila K. Kulavkovová, která napsala i doslov, slovník zastoupených autorů a úvod napsal Ivan Dorovský, přel. Ivana Dorovská, Ivan Dorovský, Oldřiška Čtvrtníčková, Darina Klobouková a Petra Tomancová), Brno – Boskovice 2002.

Z publikací Společnosti vydávaných povětšinou ve vydavatelství Františka Šalého Albert se již dá sestavit pěkná knihovna a bez nich si nelze představit naše poznávání literatur jižních Slovanů. Loni Společnost vydala tři svazky.

V antologii charvátské povídky 20. století *V objeti řeky* vynikne již úvodní Dorovského studie o přijímání charvátské (chorvatské) literatury u nás včetně našich prvorepublikových tisků a tehdejších antologií z královské Jugoslávie. Výbor vznikl na základě knihy akademika Miroslava Ši-